

Teresa Gumuła

"Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej", Kielce 1998 :
[recenzja]

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 12,
261-265

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej, wyd. 2 zm.,
wybór i oprac. S. Wołoszyn, t. 1, 2, 3,
Dom Wydawniczy „Strzelec” Kielce 1995, 1997, 1998

31 marca 1998 roku Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu zorganizował podniosłą uroczystość odnowienia doktoratu nauk humanistycznych Profesora Stefana Wołoszyna. Jeśli za początek drogi naukowej Profesora uznać maturę uzyskaną w Brześciu w 1929 roku, to z geograficznego punktu widzenia wędrówki jego prowadziły przez całą Polskę: magisterium na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1934 roku; dalsze kształcenie i początek pracy zawodowej w przedwojennym Wilnie; potem krótko Białystok, następnie Toruń, Poznań i uczelnie warszawskie: Uniwersytet oraz równoległe Akademia Wychowania Fizycznego.

Właśnie w Toruniu w 1948 roku przedłożył swoją dysertację doktorską, w której podjął próbę metodologicznej analizy jednej z podstawowych kategorii pedagogicznych, mianowicie normy pedagogicznej, czyli pedagogicznych zdań powinnościowych. Po pięćdziesięciu latach w tym samym budynku, w tej samej sali uroczyste *laudatio* – a i nieszablonowe, m.in. dzięki przywołaniu pytań, jakie stawiali doktorantowi przed laty profesorowie Kazimierz Jan Hartleb, Kazimierz Sośnicki, Tadeusz Czeżowski czy Konrad Górski – odczytał prof. Włodzimierz Winclawski. Natomiast Jubilat, z właściwą mu swadą i werwą, wygłosił wykład „Moi toruńscy mistrzowie uniwersyteccy; Jak rozumieć i uzasadnić powinnościowe zdania pedagogiczne” – nagrodzony spontanicznie długimi brawami przez studentów.

W ceremonii udział brali przedstawiciele wielu ośrodków akademickich w Polsce: uczniowie, współpracownicy i przyjaciele Profesora Wołoszyna. Wśród zaproszonych gości był także kielecki Dom Wydawniczy „Strzelec”, wydawca opracowanych na nowo przez Profesora Wołoszyna czterech obszernych woluminów *Źródeł do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*; pierwsza z dwóch ksiąg poświęconych XX-wiecznej myśli pedagogicznej właśnie wyszła z druku i pachnący jeszcze farbą egzemplarz Wydawca wręczył Profesorowi w tych uroczystych okolicznościach. Także w marcu tego roku ukazały się dwie inne Jego książki: IV tom *Dzieł* Janusza Korczaka (zawierający artykuły pedagogiczne i medyczne sprzed I wojny światowej; aktualnie zaś Profesor przygotowuje tom XIII *Dzieł* – artykuły pedagogiczne z dwudziesto-

lecia międzywojennego) oraz *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia. Studia i szkice*.

Sądzę, że nie tylko we własnym, ale także w imieniu całego kieleckiego środowiska akademickiego, a przede wszystkim pracowników i studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej mogę przekazać na łamach niniejszej publikacji gratulacje i wyrazy głębokiego szacunku. „Toruńscy mistrzowie uniwersytecy” przed pięćdziesięciu laty zapoczątkowali tworzenie kolejnego Mistrza; reszty dopełnia bogate doświadczenie pedagogiczne i ogromna pracowitość Profesora S. Wołoszyna.

Tę krótką relację chciałabym zakończyć słowami z wystąpienia Profesora:

„[...] Tyle wyrazów uznania i serdeczności – przecież bezinteresownych, bo czymże ja się mogę odwdzięczyć, zwłaszcza obecnie, w moim wieku? Śmiem mniemać, że chwałą mnie Koledzy i Przyjaciele, bo po prostu mnie lubią. Jest to wielka wartość w stosunkach międzyludzkich. Pragnąłbym zapewnić wszystkich o moich odwzajemnionych serdecznych uczuciach przyjaźni, koleżeństwa, szacunku i uznania. To zawsze ułatwiało życie i pokonywanie różnych trudności, jakich – co naturalne – życie nie szczędzi”.

* * *

Przygotowane w Domu Wydawniczym „Strzelec” w Kielcach nowe wydanie *Źródeł do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej* w wyborze i opracowaniu Profesora Stefana Wołoszyna w sposób zdecydowany różni się od wersji poprzedniej. To monumentalne – jeśli chodzi o objętość – dzieło składa się z trzech tomów (tom trzeci z 2 części) o łącznej liczbie ponad 3000 stron! Tom I ukazał się w 1995 roku, II – w 1997, a obydwie części tomu III w 1998 roku.

Pierwszy tom źródeł został zatytułowany *Od wychowania pierwotnego do końca XVIII stulecia*, a jego objętość to 695 stron (z uwzględnieniem indeksów). W porównaniu z wydaniem pierwszym treści zostały poszerzone lub zmienione. Dotyczy to przeszło 1/4 zawartości książki. Jako przykłady „nowych” źródeł, niezwykle interesujących, warto wymienić: fragmenty *Wyznań* św. Augustyna, a także *Skarbca wiedzy* B. Latiniego, bogaty zestaw dokumentów odnośnie założenia i organizacji Akademii Krakowskiej, fragmenty *Pam-paedii* J. A. Komeńskiego czy też *Myśli* B. Pascala.

Całość tomu została uporządkowana w sposób chronologiczny, a zamieszczone na końcu indeksy („nazw osobowych” oraz „wybranych zagadnień”) znakomicie ułatwiają korzystanie z dzieła. Natomiast zastrzeżenia można zgłaszać do spisu treści, który nie zawsze umożliwia odnalezienie tekstu charakterystycznego dla danego zjawiska czy epoki. Przykładem mogą być hasła

„Reforma szkolnictwa wyższego” (s. 602–610) czy „Komisja Edukacji Narodowej wzorem dla Europy” (s. 612–614). Bardziej czytelne są informacje zawarte w żywej paginie.

Drugi tom recenzowanej pracy pod tytułem *Pedagogika i szkolnictwo w XIX stuleciu* ukazał się w 1997 roku. Zamieszczone w nim materiały zostały uporządkowane według konwencji „obce” i „nasze”, czyli rozdzielone na dwie zasadnicze części (*Szkolnictwo i pedagogika w krajach europejskich* oraz *Szkolnictwo i pedagogika na ziemiach polskich*). Objętość tomu – imponująca, bo 725 stron. Na pierwszym miejscu znalazł się *Projekt organizacji wychowania publicznego* J. A. M. Condorceta (schyłek XVIII w.), wyznaczający kierunki demokratyzacji oświaty w XIX stuleciu. Kolejno zaprezentowane zostały poglądy i działalność R. Owena, J. H. Pestalozziego, F. Froebła, F. A. Diesterwega, J. F. Herbarta i in. wybitnych pedagogów. Na szczególne wyróżnienie zasługują końcowe fragmenty tej części, w której zamieszczono społeczno-pedagogiczne podstawy programu wychowania socjalistycznego, społeczne podstawy katolickiej doktryny wychowawczej (*Encyklika* Leona XIII, 1891) czy proklamowanie nowożytnych igrzysk olimpijskich. Ciekawe zakończenie tej ostatniej kwestii to *Oda do Sportu* P. Coubertina z 1912 roku, nagrodzona złotym medalem na konkursie literatury ogłoszonym w ramach programu igrzysk V Olimpiady w Sztokholmie.

Studiowanie złożonej problematyki funkcjonowania oświaty i szkolnictwa na ziemiach polskich pod zaborami ułatwiają niewątpliwie teksty zamieszczone w pozostałej części recenzowanego drugiego tomu. Zostały one poszerzone i wzbogacone m.in. o materiały dotyczące tajnych związków młodzieży polskiej na Pomorzu Gdańskim w latach 1871–1920 (J. Szewc 1992) oraz walki caratu ze szkołą polską w Królestwie Polskim w latach 1831–1870 (za K. Poznańskim 1993). Całość tomu zamykają – podobnie jak poprzednio – indeksy (w indeksie wybranych zagadnień m.in.: dydaktyka, nauczyciel, kobiet kształcenie, organizacje oświatowe) przygotowane przez wydawcę.

Wyjątkowo bogaty zestaw tekstów źródłowych zatytułowany *Mysł pedagogiczna w XX stuleciu* (wydanie 1998) składa się na dwie części III tomu, które łącznie liczą ponad 1600 stron! Otwiera go – podobnie jak poprzednio – *Słowo wstępne* Profesora S. Wołoszyna, a pierwszy tekst to *Glosa do rozważań o historii wychowania* Cz. Majora. Rozważania te mają charakter ogólny, charakteryzują stan oraz tendencje rozwojowe współczesnej historiografii pedagogicznej na świecie. Najstarszy chronologicznie tekst to *Moje pedagogiczne credo* J. Deweya (I. wyd. 1897; tu wykorzystano przekład J. Pietera według wydania drugiego z 1929 r.), a następnie fragmenty *Stulecia dziecka* (1900) E. Key. Najmłodszy materiał to *Reforma systemu edukacji. Koncepcja wstępna* opublikowany w styczniu 1998 roku przez MEN.

W niniejszym zbiorze znajdujemy znakomite materiały zarówno do historii wychowania, pedagogiki porównawczej, teorii wychowania czy też filozoficznych podstaw myśli pedagogicznej. Tak więc obecne wydanie tomu III znacznie różni się od wersji z 1966 roku, w której z oczywistych względów zamieszczono materiały do dziejów pedagogiki i oświaty z I połowy XX wieku, a treści były ujęte w sposób porównawczy. Nie jest łatwo w krótkiej recenzji dokonać oceny tak monumentalnej pracy, stąd tylko sygnałna informacja o bogatej zawartości: z jednej strony prezentacja koncepcji wychowawczej opartej o ideę skrajnej swobody każdego wychowanka, jak choćby A. S. Neilla (1883–1973) *Summerhill* (1921) czy antypedagogiki (m.in. H. von Schoenebeck), na drugim biegunie zaś idee wychowania kolektywistycznego A. Makarenki (*Wychowanie przez pracę*, 1938 oraz *Moje poglądy pedagogiczne*, 1939).

Wielokrotnie prezentowane są w tym tomie refleksje natury filozoficznej, oscylujące wokół pytania „Mieć czy być” (E. Fromm). Nie mogło też zabraknąć postmodernistycznych nurtów pedagogiki współczesnej (w ujęciu T. Szukdlarka) czy współczesnego nurtu feminologicznego. Ta ostatnia kwestia (*Women's Studies*) zwraca uwagę czytelników na źródła społecznego upośledzenia kobiet, widocznego w kulturowych wzorcach i normach, zawsze zdominowanych przez płęć męską (zob. M. Mead 1935 oraz R. Braidotti 1990).

Należy żałować, że nie podjęto w trzecim tomie próby uporządkowania niezwykle bogatych materiałów według kryteriów przyjętych np. w pracy S. Wołoszyna *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku* (Warszawa 1992) czy Stefana Kunowskiego *Podstawy współczesnej pedagogiki* (Warszawa 1983). Trudno w pierwszym kontakcie z książką (szczególnie studentom) odnaleźć wiodące teorie pedagogiczne lub oryginalne eksperymenty; brak chronologii uniemożliwia wręcz orientację w kolejności ich powstawania.

Znakomity materiał do refleksji pedagogicznej u schyłku XX stulecia stanowi wybór materiałów, takich jak: *Europejska ojczyzna* (V. Havel), *Edukacja skierowana na świat – czy ideał XXI wieku* (Z. Melosik), *New Age* (Z. Mikołajko, T. Thorne) i wiele innych.

Reasumując powyższe rozważania, warto jeszcze raz podkreślić ogromny wysiłek Profesora S. Wołoszyna włożony zarówno w dobór tekstów, jak ich poszerzenie i modernizację. Prezentowane teksty opracowane zostały z myślą o tym, by publikacja funkcjonowała samodzielnie, jako nie powiązana z podręcznikiem do historii wychowania. Konieczne więc było zamieszczenie not wprowadzających do każdego tekstu (często wskazane też są dodatkowe pozycje bibliograficzne) oraz obszernych przypisów z niezbędnymi objaśnieniami dla twórczego i refleksyjnego zgłębiania tego zbioru źródeł przez studium nauki pedagogiczne.

Wartość publikacji podnosi wspomniany już indeks wybranych zagadnień zamieszczony na końcu każdego tomu (w tomie trzecim odrębne dla każdego z dwóch woluminów), pozwalający na retrospektywny przegląd takich haseł, jak np. status nauczyciela; szkoła a państwo/społeczeństwo; metody nauczania; teorie wychowania. Oryginalnym zabiegiem jest zestawienie w indeksie definicji wychowania w formie cytatów z poszczególnych dzieł.

Recenzowane dzieło stanowi niewątpliwie najcenniejszą dziś tego typu publikację. Odnacza się wysokim poziomem naukowym, opatrzone jest przystępnymi komentarzami i objaśnieniami, a więc służyć będzie – zgodnie z wyrażonym przez Profesora życzeniem – kolejnym młodym wychowawcom i nauczycielom, na których spocznie ciężar edukowania pokoleń wkraczających w trzecie tysiąclecie.

Teresa Gumuła